

УДК 336.228:330.3

Шем'якіна Н.В.*

МЕТОДИ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЗА РУБЕЖЕМ

Проведено узагальнення зарубіжного досвіду активізації інвестиційної діяльності за допомогою інструментів податкової політики. Розроблено основні напрями його використання в Україні. Особливу увагу приділено інвестиційним пільгам та податковому кредиту у вирішенні питань виводу інвестиційної сфери із кризового стану

Одним із найбільш дійових інструментів економічної політики є податкова політика, яка характеризується формою проявлення податкових відносин і реалізується через систему податків, податкових ставок і податкових пільг. На прийняття багатьох фінансових рішень на підприємстві в значній мірі впливає система оподаткування прибутку, котра включає низку найгостріших питань щодо розвитку і функціонування підприємства. До них входять наступні:

- оптимізація розподілу прибутку на споживання і нагромадження;
- вибір методів фінансування розвитку виробництва: самофінансування чи залучення позичкових коштів;
- вибір оптимальної правової форми організації господарської діяльності;
- розподіл трудових і матеріальних ресурсів між окремими галузями і територіями та ін.

Отримання прибутку є одним із найважливіших результатів інвестиційної діяльності на підприємстві. Від розміру і напрямів використання прибутку залежить фінансовий стан підприємства. Прибуток впливає практично на всі фінансові показники, найбільше на рентабельність і платоспроможність.

Цілю даного дослідження є розгляд та узагальнення досвіду зарубіжних країн щодо активізації інвестиційної діяльності за допомогою податкових важелів.

Проведений аналіз рівня оподаткування прибутку підприємств в країнах із ринковою економікою показав, що найбільший податок на прибуток юридичні особи сплачують у Словаччині – 40 % і Канаді - 25-38 %. Ставки оподаткування прибутку юридичних осіб на рівні 35 % складають у Нідерландах, Німеччині, США і Чехії. В Угорщині діє найменша ставка податку на прибуток – 18 % [1].

Оподаткування прибутку в країнах з ринковою економікою здійснюється з урахуванням конкретних умов розвитку економіки, стану внутрішньої і зовнішньої політики. Так, достатньо високі ставки податку на прибуток фізичних осіб в Австрії, Данії, Німеччині і Польщі пов'язані в основному з високими соціальними гарантіями населення в цих країнах. Для Швеції характерна ефективна система розподілу коштів на соціальні цілі, що обумовлено також високим рівнем податків на прибуток фізичних осіб.

За даними фахівців, найкращу у світі податкову систему створено в Японії, котрою передбачалося стимулювання податками інвестиційної діяльності приватного сектора економіки. Підприємцям, які займалися науково-дослідною діяльністю надавалися субсидії і дотації. Ефективному розвитку Японії та стабілізації податкових надходжень до системи державних фінансів сприяли: структурна перебудова економіки, освоєння енергозберігаючих технологій, звільнення від податків найважливіших видів продукції, безмитний імпорт обладнання, податкові канікули.

Досвід Японії доцільно використати в практиці оподаткування підприємницької діяльності в Україні. Заслугове на увагу досвід розвинених країн щодо стимулювання інвестиційної та науково-технічної діяльності підприємств шляхом впровадження різних пільг при оподаткуванні прибутку.

---

* ІЕП НАН України, канд. екон. наук, наук. співробітник

У всіх розвинених країнах існує така непрямая пільга як прискорена амортизація, за допомогою методів котрої розрахункові величини амортизаційних відрахувань, що вилучаються з оподаткованого прибутку, виявляються більшими величин економічно обґрунтованих. При цьому завищена частина прибутку попадає у витрати виробництва і тим самим не оподатковується.

Прямі пільги здійснюються шляхом зниження оподаткованого прибутку, зниженням ставок податку, вилученнями з величини податку, повним звільненням від оподаткування, встановленням більш низьких ставок на прибуток малих підприємств.

В деяких країнах пільгові форми амортизації застосовуються для заохочення інвестицій в мало розвинені райони. Так, у Фінляндії прискорені і заохочувані амортизаційні форми з середини 90-х років застосовують до нових основних фондів в північних та центральних районах країни (наприклад, завищені нормативи амортизаційних відрахувань в 1.5 рази в рік їх введення і два наступних роки). Для заохочування суднобудування прискорена амортизація застосовується в перші чотири роки експлуатації суден.

Крім методів прискореної амортизації, важливою формою податкових пільг в деяких країнах Заходу є пряме зменшення оподаткованого прибутку на повний або частковий обсяг витрат компаній на інвестиційні цілі та на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи (НДДКР). Подібні податкові пільги на різні строки і за різними розмірами застосовуються в США, Канаді, Англії, Італії, Бельгії і деяких інших державах.

Особливий різновид податкових пільг являють собою так звані знижки на виснаження надр, суттєво зменшуючи оподатковуваний прибуток для низки галузей добувної промисловості. Подібна податкова пільга відіграла важливу роль у розвитку добувної промисловості США. Діє вона і нині: за своїми розмірами вона може досягати 50% корпоративного податку. Деякі західноєвропейські країни запозичили досвід використання зазначеної знижки для розвитку окремих галузей своєї добувної промисловості. Так, у Франції компанії з видобутку нафти, природного газу та твердих мінералів мають право вилучати з оподаткованого прибутку знижку на виснаження надр, котра формує особливий резервний фонд. Щорічний обсяг знижки для нафти та газу не повинен перевищувати 23,5 % продаж, або 50 % чистого доходу від таких продаж; по твердим мінералам відповідно 15 і 50 %. Знижка обумовлена вимогою реінвестувати одержані кошти в ці ж галузі протягом двох років (нафта і газ) або 5 років (тверді мінерали).

Зменшення оподаткованого прибутку здійснюється шляхом вилучення з нього (частково у вигляді амортизаційних списань) витрат на придбання патентів, ліцензій і інших витрат, пов'язаних з впровадженням окремих напрямів науково-технічного прогресу (наприклад, одноразове списання в амортизацію вартості деяких видів науково-дослідного обладнання).

Так, в Італії почали застосовувати зменшення оподаткованого прибутку з 1994 р. для стимулювання інвестицій, що мали загальнодержавне значення. У 1994 і 1995 рр. підприємцям дозволялося зменшувати оподатковуваний прибуток на 50 % інвестицій, що перевищують середній щорічний обсяг інвестицій за попередній п'ятирічний період. Продовження цієї пільги мало місце до 30 квітня 1996 р. для всіх видів підприємницької діяльності і до 31 грудня 1996 р. - для підприємництва в економічно депресивних районах півдня Італії, а також для малого бізнесу.

У Бельгії дозволялося вилучати з оподаткованого прибутку інвестиційні витрати середніх і малих підприємств у розмірі 13,5 % від обсягу цих витрат, а також інвестиційні витрати у нововведення, в тому числі в енергозберігаючі технології.

У Нідерландах дозволяється вилучати з оподаткованого прибутку частку витрат на НДДКР. Крім того з 1996 р. дозволено вираховувати з оподаткованого прибутку частку інвестиційних витрат за певними нормативами в залежності від обсягу інвестицій: приблизно 20-25 % для невеликих обсягів інвестицій і з поступовим зниженням для значних обсягів інвестицій.

Для зменшення оподаткованого прибутку в розвинених країнах часто використовуються і податкові пільги, спрямовані на збереження економічних позицій компаній. Такими пільгами є: звільнення від корпоративного податку відрахувань у резервний фонд і інші фонди компанії, на покриття сумнівних і безнадійних боргів і збитків, включаючи втрати від забезпечення товарних запасів та ін.

Іншою за масштабами формою застосовуваних податкових пільг є зменшення самого податку на прибуток на величину цих пільг. Ця форма має назву податкового кредиту. Пільги у вигляді податкового кредиту як і раніше широко застосовуються у розвинених країнах стосовно інвестиційних витрат підприємницької діяльності на НДДКР, а також відносно деяких інших витрат, зокрема податків, сплачених за кордоном.

У розвинених країнах мають місце декілька видів податкових кредитів. Найбільше розповсюдженим з них є так званий інвестиційний кредит, тобто вирахування з податку на прибуток певної частки інвестиційних витрат компаній.

Так, в Англії у вигляді податкового кредиту компаніям дозволено використовувати 10 % і більше корпоративного податку для фінансування заздалегідь обумовлених законом інвестицій.

У Франції податковий кредит став міцним інструментом податкової політики, стимулюючим виробництво. Важливим напрямком цієї політики є податкові пільги, що надаються новим підприємствам. Наприклад, компанії створені після 1 жовтня 1998 р. перші два роки звільнюються від корпоративного податку; для наступних трьох років звільнення від податку щорічно скорочується до 75, 50 і 25 % податку [2, с.55].

Одним із напрямків політики інвестиційного кредиту у Франції є стимулювання за його допомогою розвитку певних регіонів. Так в мало розвинених північних районах нові компанії на протязі трьох років після свого створення одержують інвестиційний кредит у розмірі 22 % здійснених ними інвестицій. Інвестиційний пільговий кредит в періоди депресії використовується для стимулювання створення нових компаній в регіонах Франції при повному звільненні від податків.

В Італії вирішеним напрямком політики інвестиційного кредиту поряд з повним звільненням від оподаткування є стимулювання відносно відсталих південних регіонів. З цією метою для знов створених тут компаній надаються податкові пільги. Для стимулювання росту зайнятості у 1994-1996 рр. компаніям надавався податковий кредит – 25 % доходу нових зайнятих.

Існує ще одна форма інвестиційного кредиту, спрямована на підтримку і стимулювання наукових розробок і нововведень, котра також широко розповсюджена в деяких розвинених країнах: Канаді, Франції, Італії та ін. Так, у Франції в 1992-1998 рр. дозволялось зменшувати корпоративний податок на 50 % різниці між витратами на НДДКР поточного року і середніми витратами на НДДКР на протязі 2-х попередніх років (для поточного року податок коригувався з врахуванням інфляції).

В багатьох розвинених країнах одночасно з податковими пільгами і в сполученні з ними спостерігається повне звільнення від податків як без зазначення, так і з встановленням строків так званих пільгових канікул. У Франції, наприклад, компаніям дозволено створювати тимчасово вільні від оподаткування резерви ресурсів для здійснення інвестиційної діяльності за рахунок іноземних інвестицій. Повне звільнення від оподаткування в сполученні з пільговими кредитами у Франції використовується для стимулювання нового підприємництва.

Існує ще така податкова пільга як зменшення ставки податку на прибуток для певних груп підприємств.

Більш низькі ставки корпоративного податку розповсюджені в багатьох розвинених країнах для середніх і малих підприємств, що практично означає для них важливу податкову пільгу. Так, в США на федеральному рівні, поряд з вищою ставкою корпоративного податку в 35 %, для малих корпорацій використовуються дві більш низькі ставки - в 15 і 25 %, в той час як до початку реформи 1986 р. таких ставок було чотири. У Канаді на федеральному і провінційному рівні ставки корпоративного податку на підприємницьку діяльність малих підприємств складають майже половину рівня найвищої ставки, що складає біля 20 %.

Зменшені ставки податку на прибуток для малого підприємництва мають велике значення, тому що збільшують для них обсяг і норму прибутку, сприяючи тим самим їх розвитку і вирішенню проблеми зайнятості.

Таким чином, досвід розвинених країн свідчить, що в системі оподаткування прибутку підприємницьких структур існує цілий комплекс різних пільг, що дає можливість цілеспрямовано впливати на розвиток окремих сфер і напрямів підприємницької діяльності.

В країнах, що вибрали інноваційну модель розвитку, існують державні програми підтримки процесу трансферу технологій, засновані на прямому і побічному фінансуванні з державних джерел інноваційних проєктів.

Пряме фінансування складає біля 3 % від ВВП країни, а побічна участь держави в інноваційному процесі передбачає в першу чергу, підтримку всіх учасників інноваційного ланцюга "наука – виробництво - фінанси".

Впровадження інновацій регулюється державою на основі стимулювання з впровадженням наступних податкових пільг [3, с.78-79]:

- податкова знижка (6-10 %) із загального обсягу інвестицій в активну частину основного капіталу;

- скорочення (на 25 %) оподатковуваного доходу корпорацій від асигнувань на дослідження і розробки;

- введення податкового стимулювання компаній, які надають обладнані і фінансові кошти системі вищої освіти.

Нині всі вітчизняні підприємства можуть розвивати своє виробництво, впроваджуючи нове обладнання тільки з частки того прибутку, що зостається в його розпорядженні після сплати всіх податків.

Практично у всіх розвинених країнах, зокрема в Німеччині і Кореї, інвестиції в обладнання не оподатковуються податком взагалі. Якщо підприємцем придбана нова машина або технологічна лінія для свого підприємства, то тим самим зменшено оподаткування на суму їх вартості. Досвід цих країн щодо звільнення від оподаткування частки прибутку, спрямованої на придбання активної частини основних засобів, доцільно використати і в Україні, запровадивши аналогічне законодавство, що сприяло б в подальшому збільшенню надходження коштів у держбюджет.

Аналіз зарубіжного досвіду організації податкової політики свідчить про наступні її основні принципи:

- об'єктом оподаткування може бути тільки дохід, а не його джерела;

- розмір податку має бути пропорційний доходу;

- сума оподаткування залежно від зростання доходу не повинна перевищувати його третини;

- умови оподаткування повинні бути простими і зрозумілими платникові податку;

- час стягування податку повинен бути зручним і здійснюватися за прийнятним для платника методом.

Нестабільність податкового законодавства України в значній мірі впливає на інвестиційну активність підприємницької діяльності. Наприклад, протягом перших десятих місяців дії нової редакції Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" в нього шість разів вносилися зміни, тобто податкове законодавство за одним із основних видів податків змінювалося майже щомісяця.

Аналіз податкового законодавства ведучих країн світової економіки дозволяє дістати висновок, що ефективна державна податкова політика України повинна бути спрямована на:

- створення умов для прискорення темпів економічного зростання в перехідний період до ринкових відносин за рахунок власного інвестиційного потенціалу;

- створення умов для здійснення підприємницької діяльності при оптимальній структурі капіталу, котра б максимізувала прибуток після оподаткування;

- впровадження диференційованої системи ставок податку на прибуток з урахуванням завдань і пріоритетів розвитку виробництва;

- вжиття заходів щодо прискорення прийняття Податкового кодексу України, за основну мету котрого є впровадження заходів щодо зниження податкового тиску в Україні;

- удосконалення митної політики;

- створення умов для підвищення ефективності функціонування вільних економічних зон з метою оптимізації надання податкових пільг;

- розробку заходів щодо залучення до оподаткування суб'єктів тіньової економіки;

- впровадження механізму звільнення від оподаткування частки прибутку підприємств і особистих доходів громадян, що спрямовуються на інвестиційні цілі;

реформування податкової системи України на засадах ефективності, прозорості та соціальної справедливості;
вдосконалення законодавчої бази щодо податкової політики;
врахування оптимальної межі податкового навантаження на конкретного виробника і на економіку в цілому;
створення умов для забезпечення взаємозв'язку податкової реформи із заходами щодо здійснюваного реформування економіки в цілому;
створення надійної і досить стабільної структури системи оподаткування відповідно до міжнародних стандартів і національних правових норм;
створення умов для застосування податкових канікул суб'єктам господарювання всіх форм власності у перехідному до ринкових відносин періоді;
державне регулювання рівня податкових пільг щодо кредитування та фінансування інвестиційної діяльності;
стимулювання інвестицій в активну частину основних засобів із врахуванням оптимального строку їх корисного використання.

Висновки

Проведений аналіз державного стимулюючого впливу на активізацію інвестиційних процесів в країнах з ринковою економікою за допомогою інструментів податкової політики дозволяє виділити основні напрями можливостей використання цього досвіду в Україні з урахуванням особливостей трансформаційного періоду. Обґрунтовано, що для активізації інвестиційної діяльності необхідно не зниження єдиних податкових ставок, а стимулювання пільгового оподаткування прибутку, отриманого від інвестицій.

Перелік посилань

1. *Ковалюк О.М.* Роль податкової політики у фінансовому оздоровленні національної економіки / *О.М. Ковалюк* // *Фінанси України*. - 2002. - №5. - С.125.
2. *Житенко Е.Д.* Как стимулировать инновационную деятельность / *Е.Д. Житенко* // *ЭКО*. - 2002. - №3. - С.47-61.
3. *Емельянов С.В.* Инновационный вектор стратегии национальной конкурентоспособности США / *С.В. Емельянов* // *США-Канада: ЭПК*. - 2002. - №1. - С.78-93.

Стаття надійшла 20.03.2003